

میزان امیدواری دانشجویان رشته کتابداری به کاریبی بعد از فراغت از تحصیل^۱

دکتر زاهد بیگدلی^۲، سیده صدیقه طاهرزاده موسویان^۳ و شبنم شاهینی^۴

تاریخ وصول: ۹۵/۱۰/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۶/۳/۴

چکیده:

هدف پژوهش حاضر بررسی میزان امیدواری دانشجویان رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی (کتابداری) به اشتغال است. روش پژوهش حاضر توصیفی است که به روش پیمایشی اجرا شده است. جامعه‌ی پژوهش دانشجویان دانشگاه‌های دولتی است. از ۷۰۰ پرسشنامه‌ی توزیع شده ۶۱۰ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان داد که میزان امیدواری دانشجویان به اشتغال به‌طور کلی در حد متوسط است. امیدواری دانشجویان به یافتن شغل "مرتبط" یا "نیمه‌مرتبط" با رشته‌ی تحصیلی آنان به‌طور معنی‌داری از حد متوسط کمتر و اما برای یافتن "هر شغلی" از حد متوسط بیشتر است. دانشجویان توانمندی و مهارت خود را در حد متوسط ارزیابی کردند. از نظر پاسخگویان سه عامل "ظرفیت پذیرش دانشگاه‌ها"، "امکانات گروه‌های آموزشی" و "سیاست‌ها و برنامه‌های وزارتخانه‌های متبوع" مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر اشتغال است؛ همچنین، میزان امیدواری دانشجویان برای یافتن شغل "مرتبط" کمتر از یافتن شغل "نیمه‌مرتبط" یا "هر شغلی" بلافاصله پس از فراغت از تحصیل یا در فاصله‌ی یک سال است. دانشجویان نگرش مثبتی نسبت به یافتن شغل در فاصله‌ی زمانی کوتاه و به ویژه شغل "مرتبط" با رشته‌ی تحصیلی خود و ورود به بازار کار ندارند.

مفاهیم کلیدی: اشتغال، دانشجویان، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، امید به کاریبی

^۱ این مقاله حاصل طرح پژوهشی است که با استفاده از پژوهانه‌ی دانشگاه شهید چمران اهواز اجرا شده است.

^۲ استاد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز (نویسنده‌ی مسؤل)

bigdelizahed20@gmail.com

^۳ دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز taherzadeh58@yahoo.in

^۴ دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

shabnam.shahiny@yahoo.com

مقدمه و بیان مسأله

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های انسان اجتماعی بودن است. برای زندگی اجتماعی کار کردن به معنای عام آن یکی از ملزومات اساسی است. در تاریخ اجتماعی بشر، کار کردن پیش‌زمینه‌ی رفاه و آسایش مادی و فکری بوده است. پیدا کردن کار در جوامع پیشین بدین‌گونه بوده است که به‌طور معمول، افراد همان شغل و پیشه‌ی پدر را یاد می‌گرفتند و ادامه می‌دادند که بیشتر درباره‌ی افراد مذکر صادق بوده است. برای مثال، شاهزادگان آداب و مهارت‌های دربار و حکومت کردن بر دیگران، فرزندان کشاورزان کشاورزی، فرزندان صنعتگران صنعتگری، یا فرزندان سپاهیان، نظامی‌گری می‌آموختند. دختران نیز به‌طور عموم هر گونه مهارت و فن و روشی را که مادران آن‌ها در زندگی می‌دانستند و به کار می‌گرفتند، فرا می‌گرفتند تا در بزرگی بکار گیرند، از جمله خانه‌داری، قالببافی، سرپرستی کودکان و غیره. به نوعی می‌توان گفت که کار و شغل آینده‌ی افراد از همان اوان کودکی و در محیط خانواده به‌عنوان کوچک‌ترین اما نمونه‌ی کامل شرایط اجتماعی و اقتصادی شکل می‌گرفت.

اما، به تبعیت از تحولات اجتماعی و صنعتی شدن جوامع و بنا بر مقتضیات اجتماعی، دگرگونی‌های عظیمی در این امر پدید آمد و به دنبال عمومی شدن آموزش و پرورش، دیگر ادامه‌ی کسب و کار پدر یا مادر یک امر قطعی و از پیش تعیین شده نبود. در جوامع بزرگ‌تر نیاز به حرف و پیشه‌های گوناگون پدید آمد و مردم نه تنها به کارهای کشاورزی و صنعتی پرداختند، بلکه کارهای آموزشی و خدماتی و فرهنگی نیز پا به عرصه نهادند. امروزه، علاوه بر سازمان‌های دولتی و خصوصی، در بسیاری از کشورها، افراد را برای کارآفرینی مستقل نیز تربیت و آماده می‌کنند. این شیوه در ایران نیز چند سالی است که ظهور یافته است.

تعاریف فراوانی برای مفهوم کارآفرین ارائه شده است. تعریف زیر از زیمر^۱ (۲۰۰۵)، است که به نقل از شفیع‌آبادی (۱۳۹۱) بیان شده است:

"شخصی که شغل جدیدی را که با خطرپذیری همراه است ایجاد می‌کند و از به دست آوردن سود، اطمینان کامل ندارد و با شناخت فرصت‌های مهم و فراهم آوردن منابع ضروری برای سرمایه‌گذاری به فعالیت می‌پردازد" (شفیع‌آبادی، ۱۳۹۱: ۵۳).

^۱ Zimmer

ایمانی (۱۳۸۸)، معتقد است که موضوع کارآفرینی و کارآفرین برای نخستین بار از جانب اقتصاددانان مورد توجه قرار گرفت. در تمام نظریه‌های اقتصادی از قرن شانزدهم میلادی تاکنون کارآفرینی به نوعی مطرح بوده است. ژوزف شومپتر^۱ (۱۹۹۱)، با ارائه‌ی نظریه‌ی توسعه‌ی اقتصادی که همزمان با دوره‌ی رکود بزرگ اقتصادی بود نقش برجسته‌ی کارآفرینان را در سودآوری و اشتغال مورد توجه قرار داد. به همین دلیل او را پدر کارآفرینی لقب داده‌اند (نقل در شفیع‌آبادی، ۱۳۹۱).

اجتهادی و بهروزی (۱۳۸۵)، می‌نویسند که تحقیق‌هایی در کشورهای مختلف و در رشته‌های مختلف جهت بهبود وضعیت توانمندی‌های شغلی کارکنان صورت گرفته و هزینه‌هایی در این زمینه صرف شده است. در این میان کشورهای توانسته‌اند بر این مشکل فائق آیند که تصویر روشنی از ظرفیت دانشگاه‌ها، میزان تقاضای بازار کار، جهت‌دهی به توانمندی‌هایی که برنامه‌های درسی جهت احراز شغل به فارغ‌التحصیلان می‌دهند، وضعیت شغلی فارغ‌التحصیلان بعد از اتمام تحصیل و وضعیت توانمندی کارکنان در محیط کار داشته و در جهت بهبود وضعیت شغلی، توانمندی‌های آن‌ها و آموزش مستمر گام‌های مؤثری برداشته‌اند (اجتهادی و بهروزی، ۱۳۸۵: ۱-۲۸).

امروزه با تحولات عظیمی که در صنعت و اقتصاد کشورها صورت گرفته یکی از نیازهای اساسی رشد انسان داشتن شغلی است که علاوه بر تأمین نیازهای مادی بتواند نیازهای روحی او را هم ارضاء نماید. نداشتن شغل یا انتخاب شغل نامناسب می‌تواند مانع این رشد و تکامل روحی شده و در نتیجه با عث بروز انواع آسیب‌های روحی و روانی گردد. تصمیم‌گیری برای انتخاب شغل در دنیای امروز و برای نسل جوان امری بسیار پیچیده است که نیاز به مهارت دارد (بیکاس و فوری، ۱۹۹۹؛ الکساندریا، ۲۰۰۸؛ ادوین و همکاران، ۲۰۰۴؛ نقل در مهدی‌نژاد قوشچی، پناه‌علی، عبدلی سلطان احمدی، محمودی و اسدپور، ۱۳۹۲). نتایج تحقیق مهدی‌نژاد قوشچی، پناه‌علی، عبدلی سلطان احمدی، محمودی و اسدپور (۱۳۹۲)، نشان داد که آموزش مهارت‌های جستجوی شغلی در افزایش مهارت‌های جستجوی شغلی و کاهش نگرانی‌ها و درماندگی‌های شغلی شرکت‌کنندگان در دوره‌ی آموزشی مؤثر بوده است.

در سال‌های اخیر کشور ایران با مشکلاتی در زمینه‌ی اشتغال مواجه شده است. صالحی عمرانی (۱۳۸۵: ۶۰-۴۱)، مسأله‌ی اشتغال و توانمندی‌های شغلی فارغ‌التحصیلان را طی سال‌های اخیر در ایران در زمره‌ی تهدیدهای امنیتی و در تقابل با توسعه‌ی ملی

^۱ Schumpeter

توصیف می‌کند. او معتقد است اشتغال به کار را نمی‌توان فقط مسأله‌ای فردی قلمداد نمود. اشتغال نقش بسیار مهمی در زندگی فردی و اجتماعی انسان دارد و علاوه بر تأمین نیازهای زندگی، باعث احساس امنیت و هویت مثبت می‌شود. شفیع‌آبادی بر این باور است که "بررسی تاریخچه‌ی توسعه و تحول جوامع صنعتی نشان می‌دهد که نیروی انسانی ماهر و آموزش دیده در تغییر از حالت سنتی به صنعتی تأثیر انکارناپذیری داشته است. همه‌ی انسان‌ها می‌خواهند شغلی انتخاب کنند که علاوه بر تأمین نیازهای مادی از نظر روانی نیز برای آنان ارضاء کننده باشد. لازمه‌ی رسیدن به این هدف‌ها گماردن افراد در مشاغل مناسب است که از طریق شناخت فرد و مشاغل، نیازهای شغلی جامعه حاصل می‌شود. در صورتی که مشاغل به افراد بی‌علاقه و یاناتوان سپرده شود، علاوه بر ایجاد نارضایتی فردی و احساس بیهودگی، موجب ائتلاف سرمایه‌های کشور نیز می‌شود" (شفیع‌آبادی، ۱۳۹۱: ۲۵). وی اضافه می‌کند که برای نیل به اشتغال درست، بهره‌گیری جدی از راهنمایی و مشاوره‌ی شغلی با هدف‌های ایجاد انگیزه در افراد به انتخاب شغل مناسب، کمک به افراد برای انتخاب شغل مناسب، ایجاد مراکز آموزش و بازآموزی شغلی و سپردن کار به کاردان از اهمیت بالایی برخوردار است (همان: ۲۶-۲۷).

کولین^۱ (۲۰۰۰)، بر این باور است که مهارت و شایستگی‌های شغلی قابل آموختن هستند و با آموزش این مهارت‌ها در محیط‌های آموزشی یا محیط‌های شغلی می‌توان میزان توانمندی‌های شغلی افراد را افزایش داد.

شغل کتابداری از جمله مشاغلی است که در گذر زمان به دلایل بسیار از جمله تحت تأثیر فناوری‌ها به شدت متحول شده است. به‌ویژه، تحولات دو سه دهه‌ی اخیر و ظهور فناوری الکترونیک و محمل‌ها و پایگاه‌های الکترونیکی و دیجیتالی، این رشته را نه تنها به کلی دگرگون ساخته است، حتی به نظر می‌رسد پیشرفت و تنوع این تحولات چنان عظیم و سریع است که می‌توان آن را "سونامی" برای رشته‌ی کتابداری نامید. خطر وجود و وفور جنبه‌ها و آثار بسیار متعدد این فناوری‌های اخیر و پیشگامی آن‌ها نسبت به آموزش کتابداری، می‌تواند هستی و ماهیت این رشته را به خطر اندازد.

لوتواما و کیکونگو بوکونیا^۲ (۲۰۰۴)، به بررسی نظرات فارغ‌التحصیلان کشور اوگاندا درباره‌ی برنامه‌ی درسی کتابداری و تناسب آن با بازار کار پرداختند. نتایج نشان داد که ۵۹

^۱ Colin

^۲ Lutwama & Kigongo-Bukenya

درصد از فارغ‌التحصیلان نظر مثبتی نسبت به برنامه‌ی درسی کتابداری نداشتند و از طرفی بیشترین نارضایتی کارفرمایان در مورد کمبود مهارت‌های عملی فارغ‌التحصیلان بود. نتایج تحقیق قننه^۱ (۲۰۱۱)، نشان داد که نقش کتابداران در عصر اطلاعات با ورود فناوری‌های نوین تغییر نموده و انتظارات مدیران و مراجعان از کتابداران افزایش یافته است. کتابداران برای بقا در عصر اطلاعات به آموزش در زمینه‌های مدیریت دانش و مهارت‌های رایانه‌ای و مهارت‌های علمی و عملی نیاز دارند. ریلی - هوف و رالز^۲ (۲۰۱۱)، دریافته‌اند که مدیران به شدت نگران کمبود مهارت‌های فناوری اطلاعات در کتابداران هستند و معتقدند کتابداران در سطح نامطلوبی، حدود ۳۵ درصد، از مهارت‌های فناوری اطلاعات قرار دارند.

از سوی دیگر، در استرالیا که برخوردار از یکی از بهترین نظام‌های آموزش عالی است، تحقیق کومز و همکاران^۳ (۲۰۱۱)، نشان داد که برخلاف برخی از گزارش‌های کارفرمایان، فارغ‌التحصیلان کتابداری مهارت‌های هسته‌ی مورد نیاز برای استخدام را دارند. ۷۵ درصد فارغ‌التحصیلان نظر مثبتی نسبت به محتوای دروس کتابداری داشتند و ۷۶/۵ درصد آنان اظهار کردند که توانمندی بسیار مطلوبی برای ورود به بازار کار دارند و از توانایی لازم جهت برآوردن نیازهای کارفرمایان برخوردارند.

شانگوی و اوچالا (۲۰۱۱)، وضعیت فارغ‌التحصیلان بخش علوم کتابداری دانشگاه زولولند بین سال‌های ۲۰۰۹-۲۰۰۰ را بررسی کردند. نتایج نشان داد که به جز یک نفر تمام جامعه‌ی مورد مطالعه شاغل شده و اکثر آنها در بخش دولتی و در پست کتابدار حرفه‌ای و کمک کتابدار مشغول فعالیت شده‌اند. فارغ‌التحصیلان از مهارت‌ها و دانشی که طی تحصیل کسب کرده بودند راضی هستند.

تامارایسلوی (۱۳۹۱)، معتقد است که تغییر وظیفه‌ی کتابداران آینده اشاره به روزآمدسازی مجموعه‌ای از مهارت‌هایی دارد که برای رویارویی با چالش‌هایی که توسط آخرین فناوری‌ها در محیط الکترونیک به وجود آمده مورد نیاز است. رویکرد کتابخانه‌ها از تأکید بر مهارت‌های فنی کتابخانه به مجموعه‌ای از مهارت‌های ارتباطی کمک‌رسانی آموزشی و مدیریتی تغییر یافته است (تامارایسلوی، ۱۳۹۱: ۹۲-۸۳).

^۱ Ghante

^۲ Riley-Huff & Rholes

^۳ Combes & et al.

دغدغه‌ی کارایی منحصر به دانشجویان رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیست. برای مثال، فاضلی (۱۳۸۲)، نشان داد که ۶۵ درصد از دانش‌آموختگان رشته‌ی روانشناسی مورد بررسی وی بلافاصله بعد از فراغت از تحصیل شاغل شدند که از این میان ۴۲ درصد کاملاً در رشته‌ی خود و بقیه در حیطه‌ی کاری نزدیک به رشته‌ی خود فعالیت می‌کنند. همچنین بین انتظارات شغلی و توانمندی شغلی دانش‌آموختگان هماهنگی لازم وجود ندارد؛ همچنین، اصفهانی کلاتی (۱۳۸۶)، نشان داد که وضعیت توانمندی کارکنان و فارغ‌التحصیلان کارشناسی ارشد رشته‌ی آموزش بزرگسالان در ایران در سطح پایینی قرار دارد.

هنگامی که کارفرمایان و کتابداران دریابند که کتابداران دارای مهارت‌های ارزشمندی برای مدیریت اطلاعات در شرایط و محیط‌های گوناگون هستند، تعداد کتابدارانی که به سمت‌های مربوط به اطلاعات در عرصه‌های غیر کتابخانه‌ای گمارده می‌شوند می‌تواند رشد کند (ون‌هاوس، رودرر، و کوپر^۱، ۱۹۸۳).

شبکه‌ی اطلاعات پژوهشی و کنسرسیوم کتابخانه‌های تحقیقاتی^۲ (۲۰۰۷)، در گزارش سالانه‌ی خود ادعا می‌کند که کتابداران کتابخانه‌های تحقیقاتی نسبت به شناسایی و جذب فناوری‌های اطلاعاتی جدید در کتابخانه‌های خود دچار سستی شده‌اند به گونه‌ای که کاربران کتابخانه‌ها نسبت به عقب‌ماندگی کتابخانه‌ها در تمام زمینه‌ها از جمله منابع اطلاعاتی و خدمات ناراضی هستند.

در حال حاضر، برای کسانی که از دانشکده‌های کتابداری فارغ‌التحصیل می‌شوند ورود به بازار کار می‌تواند تجربه‌ای هولناک و ناکام‌کننده باشد. شنیده می‌شود که شغلی موجود نیست و می‌شنویم که سازمان‌های اندکی که نیاز به کتابدار دارند با سیل متقاضیان مواجه می‌شوند. از آنجایی که دسترسی به آمار قابل اعتماد وجود ندارد، داده‌های موجود ناقص و گاه گیج‌کننده هستند. پرسشی که مطرح است این است که آیا مدارس کتابداری دانشجویان خود را مجهز به دانش و مهارت‌های عملی مورد نیاز روز می‌کنند تا آنان بتوانند کارهای مفیدی انجام دهند.

تحولات شگرف در جامعه، پیشرفت‌های بسیار سریع فناوری و جهانی شدن "همه چیز" در همین دو دهه‌ی نخستین قرن بیست و یکم به سهولت قابل مشاهده است. در این عرصه، چالش‌هایی که هر کتابداری باید با آن مواجه شود عبارتند از:

^۱ Van House, Roderer, and Cooper

^۲ Research Information Network & Consortium of Research Libraries

- ۱- گسترده‌ترین طیف مراجعان / کاربران کتابخانه در تاریخ.
- ۲- کاربران با سواد اطلاعاتی هزاره‌ی سوم.
- ۳- رایانه‌ها که جایگزین کتابداران شده‌اند.
- ۴- انتقال به محتوای دیجیتالی.
- ۵- کم‌ارزش شدن مزایای کتابخانه برای جامعه‌ی خدمتی (بلاگ کتابخانه‌ی قرن بیست و یکم).

در همین راستا، با توجه به تحولات شگرف حاصله در رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی ناشی از انقلاب الکترونیکی، پژوهشگران حاضر بر آن شدند تا به بررسی میزان امیدواری دانشجویان رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی (کتابداری) از نظر اشتغال بعد از اتمام مقطع کنونی بپردازند. شرایط موجود جامعه و درصد بالای بیکاری در ایران از سویی و تغییرات چندباره‌ی سرفصل دروس این رشته در یک دهه‌ی اخیر این سؤال را پیش آورده است که: دانشجویان رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی تا چه اندازه امیدوارند بعد از اتمام تحصیلات اشتغال پیدا کنند؟ این امیدواری برای سال نخست پس از ترک دانشگاه، دو سال بعد و پنج سال بعد چه میزان است؟ دانشجویان تا چه اندازه امیدوارند شغل مرتبط با رشته‌ی تحصیلی خود، نیمه مرتبط و یا هر شغلی پیدا کنند؟

پیشینه پژوهش

این پژوهش در نوع خود در این حوزه نخستین تحقیق است، به همین دلیل با توجه به نبود پژوهشی هم‌راستا با آن، در ادامه تحقیقاتی که از جنبه‌ی اشتغال و یا دانش و مهارت‌های مورد نیاز کتابداران در محیط کار منتشر شده است، ارائه گردیده است.

الف) تحقیقات داخلی

در راستای موضوع اشتغال دانش‌آموختگان رشته‌ی کتابداری در ایران تحقیقات اندکی صورت گرفته است. از جمله، اخترپور (۱۳۷۴)، وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های دولتی مستقر در تهران از سال ۱۳۶۸ تا سال ۱۳۷۲ را بررسی کرده است. نتایج نشان داد که نزدیک سه چهارم (۷۴/۳) درصد از دانش‌آموختگان جذب مشاغل مربوط به کتابداری شدند و ۲۵/۷ درصد به مشاغل دیگر پرداختند (اخترپور، ۱۳۷۴).

خادمیه (۱۳۷۵)، دریافت که توانمندی کتابداران کتابخانه‌های دانشکده‌ای تحت پوشش وزارت فرهنگ و آموزش عالی نسبتاً مطلوب ارزیابی شده و هماهنگی نسبتاً مطلوبی بین انتظارات مدیران و توانمندی کتابداران وجود دارد (خادمیه، ۱۳۷۵).

ناخدا (۱۳۸۴)، به این نتیجه رسید که بین میزان آشنایی کتابداران با زبان انگلیسی و میزان توانایی آنان در استفاده از فناوری‌های نوین اطلاعاتی همبستگی مثبتی وجود دارد. همچنین بین میزان مهارت‌ها و توانمندی‌های فردی کتابداران و میزان ارائه‌ی بهینه‌ی خدمات همبستگی مثبتی وجود دارد (ناخدا، ۱۳۸۴: ۱۰۵-۷۵).

معرفزاده و صانعی دهکردی (۱۳۸۵)، در بررسی نیروی انسانی و نیازهای مهارتی کتابداران شاغل در کتابخانه‌های دانشگاهی خوزستان به این نتیجه رسیدند که کتابداران برای ماندن در محیط شتابان علم کنونی باید از نظر مهارت و توانمندی در سطح مطلوب‌تری باشند و مهارت‌های فعلی آنان پاسخگوی نیازهای شغلی آنان نیست (معرفزاده و صانعی دهکردی، ۱۳۸۵: ۱۳۰-۱۰۹).

کربلایی آفاکامران (۱۳۸۷)، وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان کارشناسی کتابداری دانشگاه الزهرا (س) در سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۰ را مطالعه نمود. وی دریافت که ۸۵/۸ درصد دانش‌آموختگان به کار مشغول هستند که بالای ۹۰ درصد از این تعداد در مشاغل مرتبط به کتابداری فعالیت دارند. ۵۴/۲ درصد دانش‌آموختگان، زمانی کمتر از یک سال پس از فراغت از تحصیل برای جذب در بازار کار انتظار کشیدند (کربلایی آفاکامران، ۱۳۸۷: ۹۰-۷۳).

نیکنام و همکاران (۱۳۹۰)، در ارزیابی نیروی انسانی مرکز اسناد و کتابخانه‌ی ملی ایران دریافتند که بین رشته‌ی تحصیلی و نوع مدرک تحصیلی کارکنان و میزان بهره‌وری آنان رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد؛ همچنین بین توانمندی کارکنان دارای مدرک کتابداری و کارکنان دارای مدرک غیر کتابداری تفاوت معنی‌داری وجود دارد (نیکنام و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۸-۷).

عبدلی (۱۳۹۱)، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود وضعیت توانمندی‌های شغلی کتابداران دانشگاهی شهر شیراز را با انتظارات مدیران کتابخانه‌ها مقایسه نمود. نتایج نشان داد که بین توانمندی‌های شغلی کتابداران و انتظارات مدیران از آنان تفاوت معنی‌داری وجود دارد؛ و کتابداران تا رسیدن به سطح مطلوب انتظارات مدیران فاصله‌ی زیادی دارند. بیشترین اختلاف مربوط به خرده مقیاس مهارت‌های فنی و عملی کتابداران است. همچنین، بین توانمندی شغلی دو گروه کتابداران دارای مدرک کتابداری و غیر کتابداری

تفاوت معنی‌داری وجود دارد و کتابداران با مدرک کتابداری در تمام زمینه‌ها از کتابداران دارای مدرک غیر کتابداری بهتر عمل کرده‌اند (عبدلی، ۱۳۹۱).

دانشجویان دکتری نیز مورد مطالعه‌ی پژوهشگران ایرانی قرار گرفته‌اند. در پژوهش منصوریان و همکاران (۱۳۹۲)، با عنوان "نگرش دانشجویان و دانش‌آموختگان دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی درباره‌ی چشم‌انداز فرصت‌های شغلی این رشته" پژوهشگران، مهم‌ترین عوامل موفقیت در یافتن شغل مناسب را به ترتیب پیشینه‌ی آموزشی، مهارت‌های رایانه‌ای، پیشینه‌ی پژوهشی، برخورداری از مهارت زبان انگلیسی و برخورداری از مهارت‌های ارتباطی دانسته‌اند. آنان معتقدند که محدودیت‌های استخدام جامعه‌ی مورد مطالعه‌ی آنان به دلیل نابرابری ظرفیت‌های بازار کار با تعداد متقاضیان استخدام است. پژوهشگران به عوامل مؤثر دیگر و از جمله به عوامل بازدارنده در یافتن شغل نیز پرداخته‌اند. مهم‌ترین عوامل بازدارنده، شامل فقدان شایسته‌سالاری، نبود مقبولیت اجتماعی، جذب نیروهای غیر متخصص، شفاف نبودن فرایند استخدام و نبود هماهنگی بین پذیرش دانشجو و بازار کار گزارش شده است (منصوریان و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶۵-۱۵۰).

مطالب ذکر شده در بالا همه حاکی از اهمیت و ضرورت قطعی عجزین شدن آموزش کتابداری با فناوری‌های اطلاعاتی جدید است. از سوی دیگر، نظام کتابداری ایران تابع شرایط نظام کلی آموزش عالی در ایران است. مشاهدات نشان می‌دهد که نظام آموزشی ایران هنوز یا اهمیت فناوری اطلاعاتی را به خوبی درک نکرده است و یا نگرش چندان مثبتی نسبت به آن در فرایند آموزش ندارد. این می‌تواند بر برونداد دانشگاه‌ها از جمله کتابداران تأثیر نامطلوب داشته باشد. نگاهی به برخی پایان‌نامه‌هایی که در چند سال اخیر در رشته‌ی کتابداری انجام شده است نشان می‌دهد که گروه‌های کتابداری و دانشجویان این رشته به اهمیت فناوری‌های اطلاعاتی پی برده‌اند اما احتمالاً موانعی بر سر راه دارند که تاکنون نتوانسته‌اند دانشجویان را با آخرین دستاوردها و ابزار این فناوری‌ها به خوبی آشنا کنند. برای مثال در سال‌های اخیر، فقط در گروه کتابداری دانشگاه شهید چمران این رساله‌ها در دو سطح کارشناسی ارشد و دکترا به انجام رسیده است؛ حمدی‌پور (۱۳۹۱)، سعیدی‌زاده (۱۳۹۱)، شاهینی (۱۳۹۳) و نعمت‌الهی (۱۳۹۳) که همگی بر موضوع فناوری‌های اطلاعاتی تمرکز داشته‌اند.

ب) تحقیقات خارجی

در خارج از کشور نیز تحقیقاتی در این زمینه انجام شده است که در ادامه به مرتبطترین آن‌ها اشاره می‌شود.

کالهن^۱ (۲۰۰۲)، در پژوهشی در دانشگاه کورنل امریکا به این نتیجه رسید که تغییرات بنیادینی که در فناوری‌های اطلاعاتی ایجاد شده است ایجاب می‌کند که کتابداران به سمت کتابخانه‌های دیجیتال حرکت کنند و تلاش نمایند تا با استفاده از فناوری‌های جدید و بهره‌گیری از قابلیت‌های آن‌ها، خدمات مطلوب‌تری به کاربران ارائه دهند.

چائو^۲ (۲۰۰۲)، معتقد است که توان شناسایی و جذب فناوری‌های اطلاعاتی در کتابخانه‌ها بسیار کمتر از سرعت تغییرات در این فناوری‌هاست و لازم است تا کتابداران برای همگامی با این تحولات شدید و سریع دست به انجام برنامه‌های مطالعاتی و ایجاد آمادگی برای پذیرش و استفاده از این فناوری‌ها بزنند. در نتیجه‌ی همین تحولات و تأثیرات، محیط کتابخانه‌ها شاید دیگر محیط کاری آرام و راحتی نباشد. به نظر می‌رسد سطح انتظارات بسیاری از کاربران و یا مراجعان فراتر و جلوتر از امکانات کتابخانه‌ها و مهارت‌های کتابداران باشد؛ در نتیجه، امروزه کتابداران شاهد نارضایتی کاربران هستند و یکی از دلایل مراجعه‌ی کمتر افراد به کتابخانه‌ها می‌تواند عدم رضایت آنان باشد. آیا نمی‌توان وضعیت کنونی کتابخانه‌ها را آتشفشان خاموش تلقی نمود؟

در مطالعه‌ای که روی ۲۰۰۰ کتابدار کتابخانه‌های دانشگاهی کانادا انجام شد معلوم شد که تغییر نقش کتابداران به‌عنوان یک دغدغه در میان کتابداران وجود دارد (دوکاس و میچاود - اوستریک^۳، ۲۰۰۴). در سال‌های ۲۰۰۹-۲۰۰۸ تعداد ۵۸۵۰ کارشناس ارشد کتابداری در امریکا دانش‌آموخته شدند که حدود ۴۵۰۰ نفر از آنان (بیش از ۷۶ درصد) در کتابخانه‌ها به کار مشغول شدند. کتابخانه‌های دانشگاهی امریکا با نگاهی به آینده تا سال تحصیلی ۲۰۱۶-۲۰۱۷ نیز پیش‌بینی نیاز به کتابداران دانشگاهی را محاسبه و تخمین زده‌اند (کینگ، ۲۰۱۰).

در پژوهشی با دیدگاه آینده‌پژوهی، استالی و مالنفانت^۴ (۲۰۱۰)، برای کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی در سال ۲۰۲۵ بر منابع، مهارت‌ها و توانمندی‌های کتابداران و

¹ Calhoun

² Chao

³ Ducas and Michaud-Oysryk

⁴ Staley & Malenfant

همچنین خدمات آنان تأکید ویژه‌ای داشتند. در پژوهش مشابه دیگری، کارنابی^۱ (۲۰۱۱)، برای کتابخانه‌های دانشگاهی در سال ۲۰۲۰ به این نتیجه رسیده است که کتابداران باید از نظر شناختی، دانش و بینش نسبت به فناوری‌های اطلاعاتی از کاربران حساس‌تر بوده و جلوتر از کاربران حرکت کنند.

سیر و همکاران^۲ (۲۰۱۲)، به مطالعه‌ی درک کتابداران تازه فارغ‌التحصیل شده از حرفه‌ی کتابداری پرداختند. آنان دریافتند که افراد مورد مطالعه آموخته‌های دوران تحصیل خود را و تجربیات اندکی که در طول دوره‌ی تحصیل کسب نمودند با مشاهدات آنان در بازار کار و فعالیت‌های محیط کتابخانه‌ها متفاوت دیده‌اند. آنان همچنین اظهار داشتند که نسبت به آینده‌ی کاری خود به‌عنوان "کتابدار" و اشتغال در کتابخانه‌ها ابهام دارند. دلیل پاسخ‌دهندگان رشد روزافزون فناوری‌های اطلاعاتی و اثرات شگرف آن بر زندگی آحاد مردم است.

بل^۳ (۲۰۱۴) بر این باور است که چنانچه کتابخانه‌های دانشگاهی بخواهند مورد توجه استادان و دانشجویان باشند چاره‌ای ندارند جز این که کتابداران از قابلیت‌های فناوری‌های اطلاعاتی بیشینه‌ترین بهره‌برداری را داشته باشند.

پیشینه‌ی پژوهش نشان می‌دهد که ضعف عمومی در ارائه‌ی خدمات ملموس و محسوس در کتابخانه‌ها و نفوذ فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی در تمام جامعه، به نظر می‌رسد پایگاه اجتماعی کتابداران را به نوعی در برزخ قرار داده است. جذب صدها نفر از سایر رشته‌ها در کتابخانه‌های ایران در پست‌های مخصوص فارغ‌التحصیلان کتابداری شاهد خوبی بر این مدعاست. به راستی، در شرایط کنونی که کشور از درصد بالای بیکاری رنج می‌برد و با توجه به ورود سیل‌آسای داوطلبان تحصیلات دانشگاهی، آیا اصولاً برای دانش‌آموختگان رشته‌ی کتابداری در آینده نقشی متصور است و آیا آنان فرصتی برای اشتغال در مشاغل مرتبط با تحصیلات خود خواهند داشت؟ در کشورهایی که از برنامه‌ریزی کلی بهتری نسبت به ایران برخوردارند این دغدغه دامن‌گیر اولیای امور و کتابداران شده است. آیا برای ما جای نگرانی وجود ندارد؟

^۱ Carnaby

^۲ Sare & et al

^۳ Bell

اما آنچه در این مقاله دنبال می‌شود و سؤال اصلی و دغدغه‌ی پژوهشگران حاضر این است که دانشجویان کنونی رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی (کتابداری) تا چه اندازه امیدوارند بعد از فراغت از تحصیل در مقطع کنونی بتوانند به استخدام در آیند.

اهداف پژوهش

این پژوهش دارای یک هدف اصلی و هفت هدف ویژه است.

هدف اصلی

هدف اصلی این پژوهش تعیین میزان امیدواری دانشجویان کنونی رشته‌ی کتابداری برای اشتغال پس از فراغت از تحصیل در مقطع کنونی است.

اهداف ویژه

- ۱- تعیین میزان امیدواری دانشجویان کنونی رشته‌ی کتابداری برای اشتغال "مرتبط با رشته‌ی تحصیلی" پس از فراغت از تحصیل در مقطع کنونی.
  - ۲- تعیین میزان امیدواری دانشجویان کنونی رشته‌ی کتابداری برای اشتغال "تقریباً مرتبط با رشته‌ی تحصیلی" پس از فراغت از تحصیل در مقطع کنونی.
  - ۳- تعیین میزان امیدواری دانشجویان کنونی رشته‌ی کتابداری برای اشتغال در "هر شغلی" پس از فراغت از تحصیل در مقطع کنونی.
  - ۴- تعیین نگرش دانشجویان کنونی رشته‌ی کتابداری نسبت به خود (خود ارزیابی).
  - ۵- تعیین مهم‌ترین عوامل در اشتغال از نظر دانشجویان رشته‌ی کتابداری.
  - ۶- تعیین میزان امیدواری دانشجویان برای پیدا کردن شغل (مرتبط، نیمه‌مرتبط، هر شغلی) به تفکیک زمان پس از فراغت از تحصیل.
  - ۷- تعیین وجود یا نبود تفاوت بین میزان امیدواری دانشجویان کتابداری به پیدا کردن شغل با توجه به متغیرهای جمعیت‌شناختی مقطع، جنسیت و دانشگاه محل تحصیل مستقر در تهران یا شهرستان‌ها و نوع دانشگاه (وزارت علوم، پیام نور^۱، پزشکی و ...).
- سؤال‌های تحقیق بر مبنای اهداف فوق و برای رسیدن به پاسخ‌های لازم تدوین گردیده است.

^۱ دانشگاه پیام نور اگر چه تابع وزارت علوم است به لحاظ ماهیت کاری جدا لحاظ شده است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی است که به روش پیمایشی انجام شده است. جامعه‌ی پژوهش تمام دانشجویان غیر شاغل رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه‌های تابع وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و نیز دانشگاه‌های تحت پوشش وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی است. تعداد ۷۰۰ دانشجو به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. با توجه به اینکه اغلب دانشجویان مقطع دکتری به کار اشتغال دارند، این گروه، از جامعه‌ی تحقیق کنار گذاشته شدند.

ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه‌ی محقق ساخته‌ای است که از دو بخش مشخصات جمعیت‌شناختی شامل ۶ سؤال و اطلاعات مرتبط با تعیین میزان امیدواری پاسخ‌دهندگان به اشتغال پس از فراغت از تحصیل در مقطع کنونی شامل ۳۳ سؤال با طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت تشکیل شده است. روایی پرسشنامه به صورت صوری توسط چهار نفر از استادان رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی و مشاوره تأیید شد. ضرایب پایایی متغیرهای مندرج در پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرانباخ به شرح زیر تعیین گردید که حاکی از قابلیت اجرای پرسشنامه است: امیدواری به یافتن شغل مرتبط، ۰/۸۷؛ امیدواری به یافتن شغل نیمه‌مرتبط، ۰/۸۹؛ امیدواری به یافتن هر شغلی، ۰/۹۰؛ خود ارزیابی یا نگرش نسبت به خود، ۰/۶۵؛ و عوامل مؤثر در کاربایی، ۰/۸۵.

توزیع و گردآوری پرسشنامه‌ها به صورت حضوری و با کمک گرفتن از استادان و دانشجویان رشته‌ی کتابداری در دانشگاه‌ها انجام شد. از تعداد ۷۰۰ پرسشنامه‌ی توزیع شده ۶۴۰ (۹۳ درصد) تکمیل و بازگردانده شد، اما در نهایت تعداد ۶۱۰ پرسشنامه‌ی کامل پاسخ داده شده، در تجزیه و تحلیل آماری مورد استفاده قرار گرفت. ۳۰ پرسشنامه‌ی تکمیل شده توسط دانشجویانی که در حال حاضر به کار اشتغال دارند یا دانشجویی دکتری هستند کنار گذاشته شد. پرسشنامه‌ها در اختیار دانشگاه‌هایی که استادان اعلام آمادگی برای همکاری کردند قرار گرفت و به صورت تصادفی بین دانشجویان توزیع و سپس گردآوری شد. دانشگاه‌هایی که در این پژوهش مورد مطالعه قرار گرفتند عبارتند از: اصفهان، علوم پزشکی اصفهان، یزد، شیراز، خلیج فارس و علوم پزشکی بوشهر، تهران، علامه طباطبایی، پیام نور مشهد، تبریز، شهید باهنر و علوم پزشکی کرمان، خوارزمی، رازی کرمانشاه، شهید چمران و علوم پزشکی جندی شاپور اهواز. به این ترتیب، حداکثر تلاش به عمل آمد تا نمونه‌ی تحقیق تقریباً تمام مناطق ایران (شرق، غرب، مرکز، شمال شرقی و شمال غربی) را پوشش دهد و جنبه‌ی پیمایش ملی داشته باشد.

برای دستیابی به پاسخ پرسش‌های پژوهش از آمار توصیفی (فراوانی، درصد فراوانی، میانگین، انحراف معیار، بیشینه و کمینه) و از آمار استنباطی تی تک نمونه، ضریب همبستگی پیرسون، تی دو نمونه‌ی مستقل، و تحلیل واریانس و نرم‌افزار آماری SPSS ۱۹ استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

در پاسخ به سه پرسش اول پژوهش مبنی بر میزان امیدواری دانشجویان برای پیدا کردن شغل مرتبط، نیمه‌مرتبط و هر شغلی، پس از فراغت از تحصیل، از آزمون t تک گروهی استفاده شد که میانگین نظر دانشجویان با متوسط فرضی (۱۲) مورد مقایسه قرار گرفت. نتایج در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱: نتایج آزمون t تک‌گروهی برای مقایسه‌ی میانگین نظر دانشجویان با متوسط جامعه

شغل	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین فرضی	مقدار t	درجه‌ی آزادی	سطح معنی‌داری
مرتبط	۶۱۰	۱۱/۵۲	۳/۷۷	۱۲	۳/۱۲	۶۰۹	۰/۰۰۲
نیمه‌مرتبط	۶۱۰	۱۱/۴۸	۳/۶۴	۱۲	۳/۴۷	۶۰۹	۰/۰۰۱
هر شغلی	۶۱۰	۱۲/۳۵	۳/۷۳	۱۲	۲/۳۲	۶۰۹	۰/۰۲

همان‌گونه که در جدول بالا مشاهده می‌شود، نتایج آزمون t تک‌گروهی نشان می‌دهد، که متوسط نظر دانشجویان رشته‌ی کتابداری برای پیدا کردن شغل مرتبط از متوسط فرضی به‌طور معنی‌داری کمتر است ($t=۳/۱۲$ و $p=۰/۰۰۲$). همچنین، نتایج آزمون t تک‌گروهی نشان می‌دهد که متوسط نظر دانشجویان رشته‌ی کتابداری برای پیدا کردن شغل نیمه‌مرتبط هم از متوسط فرضی به‌طور معنی‌داری کمتر است ($t=۳/۴۷$ و $p=۰/۰۰۱$). اما، نتایج آزمون t تک‌گروهی نشان می‌دهد که متوسط نظر دانشجویان رشته‌ی کتابداری برای پیدا کردن هر شغل دیگری از متوسط فرضی به‌طور معنی‌داری بیشتر است ($t=۲/۳۲$ و $p=۰/۰۲$).

همچنین، برای پاسخ به پرسش چهارم پژوهش مبنی بر تعیین نگرش دانشجویان نسبت به خود (خود ارزیابی)، از آزمون t تک‌گروهی استفاده شد که میانگین دانشجویان با متوسط فرضی (۳۰) مورد مقایسه قرار گرفت. نتایج در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲: نتایج آزمون t تک‌گروهی برای مقایسه‌ی میانگین دانشجویان با متوسط جامعه

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین فرضی	مقدار t	درجه‌ی آزادی	سطح معنی‌داری
خودارزیابی	۶۱۰	۳۰/۰۴	۴/۶۴	۳۰	۰/۲۳	۶۰۹	۰/۸۱

همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، نتایج آزمون t تک‌گروهی نشان می‌دهد که متوسط ارزیابی دانشجویان رشته‌ی کتابداری از خودشان، با متوسط فرضی جامعه تفاوت معنی‌داری ندارد ($t=۰/۲۳$ و $p=۰/۸۱$).

برای پاسخ به پرسش پنجم مبنی بر اینکه عوامل مؤثر بر استخدام دانش‌آموختگان رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی کدامند، از آزمون رتبه‌بندی فریدمن استفاده شد که نتایج در جدول ۳ آمده است. این آزمون زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد که محقق قصد آن را داشته باشد مشخصه‌های موردنظر خود را بر اساس پاسخ‌های بدست آمده از پرسشنامه‌ی پژوهش رتبه‌بندی نماید و با یک آزمون فرض، روند داشتن تفاوت معنادار بین رتبه‌های مؤلفه‌ها را بررسی نماید. در آزمون فریدمن بررسی می‌شود که آیا رتبه‌های مربوط به مؤلفه‌ها آنقدر تفاوت متمایز دارند که ناشی از تصادف نباشند.

جدول ۳: نتایج آزمون χ^2 دو برای تعیین رتبه‌های هر یک از عوامل مؤثر بر استخدام

دانش‌آموختگان رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی، بر اساس آزمون فریدمن

درجه‌ی اهمیت	عوامل	میانگین رتبه
۱۰	سیاست‌ها و برنامه‌های کلان دولت	۶/۴۹
۳	سیاست‌ها و برنامه‌های وزارت‌خانه‌ها	۵/۵۴
۹	سطح و محتوای آموزشی رشته	۶/۴۴
۱۱	تناسب محتوای «آ» و «ب» رشته‌ی با نیازهای روز جامعه	۶/۶۶
۱	ظرفیت پذیرش دانشگاه‌ها	۵/۳۴
۲	وضعیت امکانات و تجهیزات آموزشی و پژوهشی	۵/۳۸
۸	میزان بهره‌مندی دانش‌آموختگان از مهارت‌ها و توانمندی‌های عملی	۶/۳۴
۵	استفاده از دانش‌آموختگان سایر رشته در سمت کتابدار	۵/۷۵
۶	میزان ارزش اطلاعات در جامعه	۶/۲
۴	میزان برخورداری کتابداری از منزلت اجتماعی	۵/۶۵
۷	اقبال جامعه به سایر رسانه‌ها	۶/۲۲

تعداد	مقدار خی دو	درجه‌ی آزادی	سطح معنی‌داری
۶۱۰	۱۷۷/۴۶	۱۰	۰/۰۰۱

با توجه به اینکه میزان سطح معناداری محاسبه شده (۰/۰۰/۰)، از ۰/۰۵ کوچک‌تر است، بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان برای عوامل مؤثر بر استخدام دانش‌آموختگان رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی، رتبه‌بندی را در نظر گرفت و نمی‌توان اهمیت آن‌ها را در اشتغال یکسان فرض نمود. با این تفاسیر، بر اساس یافته‌های جدول ۳ مشخص می‌شود که "عامل ظرفیت پذیرش" با میانگین رتبه‌ی ۵/۳۴، در رده‌ی اول عوامل مؤثر بر استخدام دانش‌آموختگان رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی قرار دارد.

"وضعیت امکانات و تجهیزات آموزشی و پژوهشی" با میانگین رتبه‌ی ۵/۳۸، در جایگاه دوم قرار گرفته است و در رده‌ی انتهایی این رتبه‌بندی، "تناسب محتوای آموزش رشته با نیازهای جامعه" با میانگین رتبه‌ی ۶/۶۶، کمترین تأثیر را بر استخدام دانش‌آموختگان رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی از نظر آزمون رتبه‌بندی فریدمن به خود اختصاص داده است.

برای پاسخ به سؤال ششم و بررسی میزان امیدواری دانشجویان برای پیدا کردن شغل مرتبط، نیمه‌مرتبط و هر شغلی، به تفکیک زمان پس از فراغت، میانگین و انحراف استاندارد نظر آنها به تفکیک در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴: میانگین و انحراف استاندارد نظر دانشجویان برای پیدا کردن شغل مرتبط، نیمه‌مرتبط و

هر شغلی به تفکیک زمان پس از فراغت

شغل	بلافاصله پس از فراغت		یک سال پس از فراغت		دو سال پس از فراغت		پنج سال پس از فراغت	
	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
مرتبط	۲/۶۷	۱/۱۲	۲/۷۵	۱/۰۴	۲/۹۴	۱/۰۹	۳/۱۶	۱/۱۶
نیمه‌مرتبط	۲/۷۳	۱/۰۵	۲/۸۲	۱	۲/۸۸	۱/۰۲	۳/۰۶	۱/۱۲
هر شغلی	۲/۹۹	۱/۰۳	۳/۰۳	۰/۹۸	۳/۱۲	۱/۰۵	۳/۲۲	۱/۱۵

همان‌گونه که از جدول ۴ معلوم است، بلافاصله و یک سال پس از اتمام تحصیلات بیشترین امیدواری مربوط به پیدا کردن هر شغلی است و امید به یافتن شغل مرتبط کمتر

از همه است. در فاصله‌ی دو سال تا پنج سال پس از فراغت از تحصیل، باز هم امید به یافتن هر شغلی بیش از همه است، اما امید به یافتن شغل مرتبط به رشته بیش از یافتن شغل نیمه‌مرتبط است. در کل، دانشجویان به نظر می‌رسد انتظار پنج ساله برای یافتن کار را دور از ذهن نمی‌دانند و بیشترین امیدواری آنان به‌ویژه برای پیدا کردن کار مرتبط با رشته در پنج سال است.

برای پاسخ به پرسش هفتم پژوهش مبنی بر مقایسه میزان امیدواری دانشجویان برای استخدام دانش‌آموختگان رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی با توجه به جنسیت، مقطع تحصیلی، نوع دانشگاه و سکونت در مرکز یا سایر نقاط کشور بر حسب مورد از t مستقل یا آنووا استفاده شد که نتایج در جداول زیر آمده است.

جدول ۵: نتایج آزمون t مستقل برای مقایسه‌ی میزان امیدواری دانشجویان به پیدا کردن شغل مرتبط، نیمه‌مرتبط و هر شغلی در دانشجویان دختر و پسر

شغل	گروه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	مقدار t	درجه‌ی آزادی	سطح معنی‌داری
مرتبط	دختران	۴۷۰	۱۱/۶۱	۳/۸۳	۱/۱۱	۶۰۷	۰/۲۶۵
	پسران	۱۳۹	۱۱/۲۱	۳/۵۷			
نیمه‌مرتبط	دختران	۴۷۰	۱۱/۴۸	۳/۶۹	۰/۰۷	۶۰۷	۰/۹۳۷
	پسران	۱۳۹	۱۱/۴۶	۳/۵			
هر شغلی	دختران	۴۷۰	۱۲/۲۱	۳/۶۸	۱/۶۴	۶۰۷	۰/۱۰
	پسران	۱۳۹	۱۲/۸	۳/۸۸			

نتایج آزمون t مستقل نشان می‌دهد، که بین دانشجویان دختر و پسر از لحاظ امیدواری برای پیدا کردن شغل مرتبط، نیمه‌مرتبط یا هر شغل دیگری، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد ($p < ۰/۰۵$).

جدول ۶: نتایج آزمون t مستقل برای مقایسه‌ی میزان امیدواری دانشجویان به پیدا کردن شغل مرتبط، نیمه‌مرتبط و هر شغلی در دانشجویان دانشگاه‌های تهران و شهرستان‌ها

شغل	گروه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	مقدار t	درجه‌ی آزادی	سطح معنی‌داری
مرتبط	شهرستان	۵۳۰	۱۱/۵	۳/۸۲	۰/۳۱	۶۰۷	۰/۷۵۵
	تهران	۷۹	۱۱/۶۴	۳/۳۸			
نیمه‌مرتبط	شهرستان	۵۳۰	۱۱/۴	۳/۶۴	۱/۴۴	۶۰۷	۰/۱۵
	تهران	۷۹	۱۲/۰۳	۳/۶۴			
هر شغلی	شهرستان	۵۳۰	۱۲/۲۲	۳/۷۳	۲/۱۴	۶۰۷	۰/۰۳
	تهران	۷۹	۱۳/۱۸	۳/۶۸			

نتایج آزمون t مستقل نشان می‌دهد که بین دانشجویان دانشگاه‌های تهران و شهرستان‌ها از لحاظ امیدواری برای پیدا کردن شغل مرتبط و نیمه‌مرتبط، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد ($p > ۰/۰۵$). اما، بین دانشجویان دانشگاه‌های تهران و شهرستان‌ها از لحاظ امیدواری برای پیدا کردن "هر شغل دیگری"، تفاوت معنی‌داری وجود دارد ($p > ۰/۰۵$). به این صورت که امیدواری دانشجویان دانشگاه‌های تهران بیشتر از دانشجویان شهرستان‌ها است.

جدول ۷: نتایج آزمون t مستقل برای مقایسه‌ی میزان امیدواری دانشجویان به پیدا کردن شغل مرتبط، نیمه‌مرتبط و هر شغلی در دانشجویان مقطع کارشناسی و تحصیلات تکمیلی

شغل	گروه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	مقدار t	درجه‌ی آزادی	سطح معنی‌داری
مرتبط	کارشناسی	۴۷۳	۱۱/۵۵	۳/۷۲	۰/۴۳۹	۶۰۷	۰/۶۶
	تحصیلات تکمیلی	۱۳۶	۱۱/۳۹	۳/۹۵			
نیمه‌مرتبط	کارشناسی	۴۷۳	۱۱/۴۵	۳/۵۸	۰/۴۲	۶۰۷	۰/۶۷
	تحصیلات تکمیلی	۱۳۶	۱۱/۶	۳/۸۸			
هر شغلی	کارشناسی	۴۷۳	۱۲/۲۶	۳/۷۳	۱/۰۶	۶۰۷	۰/۲۸
	تحصیلات تکمیلی	۱۳۶	۱۲/۶۵	۳/۷۲			

نتایج آزمون t مستقل نشان می‌دهد که بین دانشجویان مقطع کارشناسی و تحصیلات تکمیلی از لحاظ امیدواری برای پیدا کردن شغل مرتبط، نیمه‌مرتبط و هر شغل دیگری تفاوت معنی‌داری وجود ندارد ($p > ۰/۰۵$). برای مثال می‌توان به آزمون استخدامی

نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور و استخدام دانش‌آموختگان کارشناسی و کارشناسی ارشد با شانس برابر استناد نمود.

جدول ۸: نتایج آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه (ANOVA) برای مقایسه‌ی میزان امیدواری دانشجویان به پیدا کردن شغل مرتبط، نیمه‌مرتبط و هر شغلی در دانشجویان دانشگاه‌های تابع وزارت علوم، پیام نور و علوم پزشکی

شغل	گروه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	مقدار F	سطح معنی‌داری
مرتبط	وزارت علوم	۳۸۸	۱۱/۶۸	۳/۷۲	۳/۱۷	۰/۰۴
	پیام نور	۸۲	۱۰/۵۴	۳/۸۱		
	علوم پزشکی	۱۳۹	۱۱/۶۲	۳/۸۳		
نیمه‌مرتبط	وزارت علوم	۳۸۸	۱۱/۴۶	۳/۷	۰/۲۶	۰/۷۶
	پیام نور	۸۲	۱۱/۲۸	۳/۴۱		
	علوم پزشکی	۱۳۹	۱۱/۶۴	۳/۶۵		
هر شغلی	وزارت علوم	۳۸۸	۱۲/۵۵	۳/۸۶	۱/۷۴	۰/۱۷
	پیام نور	۸۲	۱۲/۰۹	۳/۶۷		
	علوم پزشکی	۱۳۹	۱۱/۹۱	۳/۳۷		

نتایج آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه (ANOVA) نشان می‌دهد که بین دانشجویان دانشگاه‌های وزارت علوم، پیام نور و علوم پزشکی از لحاظ امیدواری برای پیدا کردن شغل نیمه‌مرتبط یا هر شغل دیگری، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد ($p > ۰/۰۵$). اما، دانشجویان دانشگاه‌های وزارت علوم و علوم پزشکی از لحاظ امیدواری برای پیدا کردن شغل مرتبط، نسبت به دانشجویان دانشگاه‌های پیام نور امیدوارتر هستند ($p < ۰/۰۵$).

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش نشان داد که در کل متوسط نظر دانشجویان برای پیدا کردن شغل مرتبط و نیمه‌مرتبط از متوسط فرضی به‌طور معنی‌داری کمتر و در نتیجه میزان امیدواری آنان اندک است. امید کم به اشتغال پس از اتمام دوره‌ی تحصیل به قول شفیعی‌آبادی (۱۳۹۱)، می‌تواند منجر به نارضایتی و احساس بی‌هدفی در افراد شود. پدیده‌ی فرار مغزها و مهاجرت‌های قابل تأمل دانش‌آموختگان می‌تواند تا اندازه‌ای ناشی از شرایط موجود و امید ناچیز به یافتن شغل مناسب باشد. این در حالی است که اخترپور (۱۳۷۴)، دریافت که قریب به سه چهارم دانش‌آموختگان ارشد کتابداری فارغ‌التحصیل شده در فاصله

سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۷۲ جذب مشاغل مربوط به کتابداری شدند. در نتیجه، به نظر می‌رسد شانس و امید به یافتن کار مرتبط به رشته‌ی تحصیلی در سال‌های اخیر رو به کاهش بوده است.

اما امیدواری دانشجویان برای پیدا کردن هر شغلی بیش از حد متوسط است. همچنین، ارزیابی دانشجویان از خودشان با متوسط فرضی جامعه تفاوت معنی‌داری ندارد و دانشجویان توانمندی خود برای یافتن شغل را در حد متوسط می‌دانند.

یافته‌ها همچنین نشان داد که دانشجویان به ترتیب ظرفیت پذیرش دانشجو در دانشگاه‌ها، وضعیت امکانات و تجهیزات آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌ها، سیاست‌ها و برنامه‌های وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی را سه عامل اساسی در شکل‌دهی نگرش و میزان امیدواری آنان برای یافتن شغل می‌دانند. آنان سه مورد تناسب محتوای دروس با نیازهای بازار کار، سیاست‌ها و برنامه‌های کلان دولت و سطح و محتوای آموزشی رشته را به ترتیب دارای کمترین اثر در میزان امیدواری آنان به یافتن شغل برشمرده‌اند.

از نظر زمان انتظار برای اشتغال، نتایج نشان داد که زمان انتظار برای یافتن کار مرتبط با رشته یا نیمه‌مرتبط بلافاصله پس از اتمام تحصیلات و سپس یافتن کار مرتبط یک سال پس از فراغت از تحصیل و در نهایت یافتن کار نیمه‌مرتبط در یک سال به ترتیب از کمترین میانگین‌ها برخوردار است. کربلایی آفاکامران (۱۳۸۷)، به این نتیجه رسیده بود که ۸۵/۸ درصد از دانش‌آموختگان کارشناسی کتابداری در فاصله‌ی زمانی ۱۳۸۰-۱۳۷۶ به کار مشغول شدند که ۹۰ درصد آنان جذب مشاغل مرتبط با کتابداری شدند؛ همچنین، ۵۴/۲ درصد از آنان زمانی کمتر از یک سال پس از فراغت برای جذب در بازار کار انتظار کشیدند.

در پژوهش حاضر، دانشجویان ظرفیت پذیرش دانشجو را اولین و مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر جذب دانش‌آموختگان در بازار کار دانسته‌اند. علاوه بر این عامل و استخدام دانش‌آموختگان سایر رشته‌ها در مشاغل مربوط به کتابداری، به قول منصوریان، علی‌پور و قربانی بوساری (۱۳۹۲)، نبود مقبولیت اجتماعی، شفاف نبودن فرایند استخدام، نبود هماهنگی بین پذیرش دانشجو و بازار کار و نابرابری ظرفیت‌های بازار کار با تعداد متقاضیان استخدام همه تأثیری منفی دارند. همان‌طور که عبدلی (۱۳۹۱)، معتقد است ممکن است بین توانمندی‌های کتابداران با انتظارات مدیران فاصله باشد و دانش‌آموختگان از مهارت‌های فنی و عملی لازم برخوردار نباشند. نکته‌ای که معرف‌زاده و صانعی دهکردی

(۱۳۸۵)، نیز بر آن تأکید داشتند و بیان کردند که مهارت‌های فعلی کتابداران پاسخگوی نیازهای شغلی آنان نیست. در حالی که ناخدا (۱۳۸۴)، دریافت که بین میزان مهارت‌ها و توانمندی‌های کتابداران و ارائه‌ی بهینه‌ی خدمات همبستگی مثبتی وجود دارد.

اگر چه خادمیه (۱۳۷۵)، توانمندی کتابداران دانشگاهی مورد مطالعه‌ی خویش را نسبتاً مطلوب ارزیابی نمود، از آن رمان تاکنون حدود دو دهه گذشته است و در این دو دهه کتابخانه‌ها و کتابداری به شدت و سرعت متحول شده است. ابعاد و عمق این تحولات تا اندازه‌ای است که مدارس کتابداری دنیا و از جمله ایران ناچار به تغییرات عمده در سرفصل‌های خود شده‌اند و حتی مفاهیم و موضوع‌های مورد بحث به کلی دگرگون شده است. برای مثال، امروزه در کتابخانه‌ها از خدمات مرجع با مفهوم سنتی آن کمتر صحبت به میان می‌آید و بیشتر سخن از خدمات اطلاعاتی است؛ اهمیت موضوع به حدی است که کومار (۱۹۹۶)، ترجمه‌ی زاهد بیگدلی، (۱۳۸۷)، یک فصل از کتاب "خدمات مرجع" خود را به آن اختصاص داده است و ۶ تفاوت اصلی بین این دو نوع خدمات قائل گردیده است.

وضعیت موجود امیدواری دانشجویان به اشتغال را شاید بتوان تا اندازه‌ای نیز ناشی از مشکلی دانست که چائو (۲۰۰۲)، مطرح نموده است. وی بر این باور است که توان شناسایی و جذب فناوری‌های اطلاعاتی در کتابخانه‌ها بسیار کمتر از سرعت تغییرات در این فناوری‌هاست. دوکاس و میچاد - اوستریک (۲۰۰۴)، نیز تغییر نقش کتابداران را به‌عنوان یک دغدغه در میان کتابداران گزارش نموده‌اند. اگر چه در امریکا به‌عنوان کشور پیشرو در کتابداری جدید، کینگ (۲۰۱۰)، جذب بیش از ۷۶ درصد از دانش‌آموختگان ارشد کتابداری در سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۰۹ را گزارش کرده‌اند، اما آن‌طور که کاریابی (۲۰۱۱)، معتقد است ضرورت دارد تا کتابداران از نظر شناختی، دانش و بینش نسبت به فناوری‌های اطلاعاتی از کاربران حساس‌تر بوده و جلوتر از کاربران حرکت کنند. امروزه، دنیای الکترونیک و فناوری است و نسل کنونی با فناوری‌های نوین پا به دنیا می‌گذارد، با آن رشد می‌کند و از آن استفاده می‌کند. پس لازم است کتابداران همیشه گامی فراتر از کاربران خود باشند.

سیر و همکاران (۲۰۱۲)، دریافتند که کتابداران تازه فارغ‌التحصیل شده آموخته‌های دوران تحصیل خود را و تجربیات اندکی که در طول دوره‌ی تحصیل کسب نمودند با مشاهدات آنان در بازار کار و فعالیت‌های محیط کتابخانه‌ها متفاوت دیده‌اند. بل (۲۰۱۴)، اعتقاد دارد که کتابداران باید از قابلیت‌های فناوری‌های اطلاعاتی بیشتری بهره‌مند باشند.

شاید به همین دلیل باشد که دانشجویان مورد مطالعه در پژوهش حاضر وضعیت و امکانات آموزشی و پژوهشی مدارس کتابداری ایران را به‌عنوان دومین عامل مهم و مؤثر در کسب مهارت‌ها و توانمندی‌های لازم برای اشتغال دانسته‌اند. بیشتر مدارس کتابداری از نظر کارگاه‌ها، امکانات نرم‌افزاری و سخت‌افزاری، اتصال به اینترنت، زمان حضور دانشجویان در دانشگاه، امکان استفاده از اینترنت و پایگاه‌های اطلاعاتی در منزل یا خوابگاه در مزیقه هستند. در برخی از گروه‌های کتابداری، احتمال دارد افراد کاملاً خبره‌ای برای آموزش مهارت‌های فنی و عملی حضور نداشته باشند و یا در مقاطع بالاتر به تدریس اشتغال داشته باشند.

پژوهشگران حاضر بر این باورند تمام تقصیر متوجه دانشجویان و دانش‌آموختگان نیست. صرف نظر از بی‌انگیزگی به یادگیری بین دانشجویان به دلایل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، در بیش از ۷۰ گروه کتابداری در ایران که قارچ مانند رشد کرده‌اند چه بسا درصد قابل توجهی از اعضای هیأت علمی از دانش، مهارت و قابلیت‌های کلی تدریس و به ویژه در ارتباط با فناوری‌های اطلاعاتی برخوردار نباشند و به تبع آن دانشجویان دانش‌آموخته‌ی آینده از خرمن چنین استادانی خوشه‌ی زیادی برنچینند. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که دانشجویان مورد مطالعه توانمندی‌های خود را در حد متوسط ارزیابی کرده‌اند. این یافته همسو با نتایج لوتوما و کیکونگوبو کنیا (۲۰۰۴)، است که دریافت بیش از نیمی از فارغ‌التحصیلان رشته‌ی کتابداری در اوگاندا نظر مثبتی نسبت به برنامه‌ی درسی کتابداری نداشتند. در حالی که با نتایج کومز و همکاران (۲۰۱۱)، ناهمسو است. آنان اظهار داشتند که بیش از سه چهارم دانش‌آموختگان کتابداری در استرالیا هم نظر مثبتی نسبت به محتوای دروس کتابداری داشتند و هم از توانمندی‌های بسیار مطلوبی برای ورود به بازار کار برخوردار بودند. علت این تفاوت را می‌توان در نظام آموزشی پیشرفته در استرالیا دانست به گونه‌ای که از بهترین نظام‌های آموزشی دنیاست و امکان فراگیری آموزش‌های عملی در جامعه وجود دارد.

از سوی دیگر، بیشترین میزان امیدواری به ترتیب مربوط به یافتن هر شغلی پنج سال پس از اتمام تحصیلات، یافتن شغل مرتبط پنج سال بعد از اتمام تحصیلات و پیدا کردن هر شغلی دو سال پس از اتمام تحصیلات است.

نتایج همچنین نشان داد که جنسیت و مقطع تحصیلی (کارشناسی و کارشناسی ارشد) هیچ رابطه‌ای با امیدواری به اشتغال ندارد، تحصیل در دانشگاه‌های مستقر در تهران یا شهرستان‌ها هیچ رابطه‌ای با یافتن شغل مرتبط با رشته یا نیمه‌مرتبط ندارد، در حالی که

با پیدا کردن "هر شغلی" رابطه دارد و میانگین امیدواری دانشجویان دانشگاه‌های مستقر در تهران به‌طور معنی‌داری از میانگین دانشجویان دانشگاه‌های شهرستان‌ها بیشتر است. علت این امر این است که به هر حال به دلیل وجود تمام وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌های بزرگ و مهم مملکتی در شهر تهران و حضور دانشگاه‌ها و مراکز علمی و آموزشی فراوان در آن شهر و همچنین تمرکز امور مملکتی در پایتخت، دستیابی به چنین نتیجه‌ای چندان دور از ذهن نیست و فرصت‌های شغلی برای دانش‌آموختگان در تهران بیشتر از سایر شهرستان‌هاست. یکی از مؤلفه‌هایی که در تحقیقات مغفول مانده است توزیع شغل در مناطق مختلف کشور است. بر اساس آمارهای موجود هم اکنون بیش از ۱۰ درصد فاصله و شکاف بیکاری بین استان‌های کشور وجود دارد. اشتغال با برنامه درست می‌شود و باید مشخص باشد که کارجویان در چه نوع پروژه‌هایی و کارهایی می‌توانند به کار گرفته شوند. غفلت از این موارد، منجر به هجوم خانواده‌ها و افراد به تهران برای اشتغال گردیده است. به علاوه، دانشجویان دانشگاه‌های تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (به غیر از پیام نور) و تحت پوشش وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به‌طور معنی‌داری از دانشجویان دانشگاه پیام نور برای یافتن شغل مرتبط با رشته‌ی تحصیلی خود امیدوارتر هستند. شاید علت این تفاوت در این باشد که به هر حال، شیوه‌ی آموزش در دانشگاه پیام نور از چنان قوت و انسجامی که در دو نوع دانشگاه دیگر وجود دارد برخوردار نباشد و دانشجویان دانشگاه پیام نور از این بابت از اعتماد به نفس کمتر و در نتیجه امیدواری کمتری به اشتغال رنج ببرند.

لازم به توضیح است که اجحافی که از سوی دولت به فارغ‌التحصیلان کتابداری شده است حذف پست کتابدار در مدارس است. این تصمیم غیر منطقی و نسنجیده منجر به از بین بردن فرصت‌های شغلی اندکی که در گذشته در نظام آموزش و پرورش بود گردیده است. ضرورت دارد مدارس ایران به کتابخانه یا مرکز رسانه‌ها و استفاده از نیروهای متخصص کتابداری مجهز شوند. شفیع‌آبادی (۱۳۹۱)، معتقد است که برای نیل به اشتغال درست، بهره‌گیری جدی از راهنمایی و مشاوره‌ی شغلی با هدف‌های زیر ضرورت دارد: ایجاد انگیزه در افراد به انتخاب شغل مناسب، کمک به افراد برای انتخاب شغل مناسب، ایجاد مراکز آموزش و بازآموزی شغلی، سپردن کار به کاردان.

پیشنهادات پژوهش

در راستای نتایج پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شود:

- برنامه‌ها و سیاست‌های پذیرش دانشجو در دانشگاه‌ها تغییر بنیادین پیدا کند و پذیرش دانشجو با برنامه و مطابق با نیازهای واقعی کشور باشد.
- دولت وزارت آموزش و پرورش را ملزم به راه‌اندازی کتابخانه یا مرکز رسانه و استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و کتابداران متخصص و دانش‌آموخته‌ی کتابداری بنماید.
- کاهش تعداد مدارس کتابداری و تعطیل کردن مدارس کتابداری که از کیفیت و کمیت متناسب با نیازهای روز برخوردار نیستند.
- برگزاری دوره‌های آموزشی ضمن خدمت و اعطای فرصت‌های مطالعاتی داخل و خارج برای اعضای هیأت علمی رشته‌ی کتابداری.
- راه‌اندازی و یا تجهیز کارگاه‌های کتابداری مجهز و تأمین وسایل و لوازم کافی و متناسب با تعداد دانشجویان.
- تجهیز دانشجویان به مهارت‌های فنی و عملی و دانش لازم و کافی و جدی‌تر گرفتن دروس کارورزی و کارآموزی.

فهرست منابع:

- اجتهادی، مصطفی و بهروزی، محمد (۱۳۸۵). "توانایی‌ها و قابلیت‌های دانش‌آموختگان در پاسخ به نیاز بازار کار به منظور ارائه‌ی چارچوب ادراکی مناسب"، دانش و پژوهش در علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)، شماره‌ی ۱۰ و ۱۱.
- اخترپور، محسن (۱۳۷۴). بررسی اشتغال دانش‌آموختگان کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های دولتی مستقر در تهران از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۲، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده‌ی مدیریت اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران.
- اصفهانی کلاتی، اعظم (۱۳۸۶). بررسی وضعیت توانمندی شغلی فارغ‌التحصیلان کارشناسی ارشد رشته‌ی آموزش بزرگسالان در ایران بین سال‌های ۸۳-۷۳، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده‌ی علوم تربیتی و روانشناسی.
- تامارایسلوی، جی (۱۳۹۱). تغییر وظایف و چشم‌انداز پیش روی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی در محیط آموزش الکترونیک: موضوع‌ها و چالش‌ها، ترجمه‌ی نرگس محمدعلی‌پور، فریبرز درودی، فرخ نوروزی، ماهنامه‌ی کتاب ماه کلیات: اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی، ۱۵(۵).
- خادمیه، رضوان (۱۳۷۵). انتظارات مدیران کتابخانه‌های دانشکده‌ای تحت پوشش وزارت فرهنگ و آموزش عالی از کتابداران و اطلاع‌رسانان، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده‌ی علوم تربیتی و روانشناسی.
- سعیدی رضوانی، محمود؛ محمدحسین‌زاده، معصومه و باغگلی، حسین (۱۳۸۹). سرنوشت شغلی فارغ‌التحصیلان دانشکده‌ی علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد، مطالعات تربیتی و روانشناسی، ۱۱(۲).
- شفیع‌آبادی، عبدالله (۱۳۹۱). راهنمایی و مشاوره‌ی شغلی و نظریه‌های انتخاب شغل، تهران، رشد.

- صالحی عمرانی، ابراهیم (۱۳۸۵). وضعیت اشغال دانش‌آموختگان زن: مطالعه‌ی موردی: پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۱۲(۲).
- عبدلی، جواد (۱۳۹۱). مقایسه‌ی توانمندی‌های شغلی کتابداران دانشگاهی شهر شیراز با انتظارات مدیران کتابخانه‌ها از آن‌ها، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشکده‌ی علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- فاضلی، عصمت (۱۳۸۲). "رابطه‌ی شغلی - تحصیلی و بهره‌وری دانش‌آموختگان روان‌شناسی در ایران"، فصلنامه‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۱ (۲۷ و ۲۸).
- کربلایی آقاکامران، معصومه (۱۳۸۷). "بررسی اشتغال زنان مقطع کارشناسی رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال‌های رکود جذب دانش‌آموختگان زن دانشگاه‌ها در بازار کار (مطالعه‌ی موردی: دانشگاه الزهرا (س))"، فصلنامه‌ی کتاب، ۱۹(۴).
- معرف‌زاده، عبدالحمید و صانعی دهکردی، پرستو (۱۳۸۵). "بررسی نیروی انسانی و نیازهای مهارتی کتابداران شاغل در کتابخانه‌های دانشگاهی استان خوزستان"، کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۹(۳).
- منصوریان، یزدان؛ علی‌پور، امید و قربانی بوساری، رقیه (۱۳۹۲). "نگرش دانشجویان و دانش‌آموختگان دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی درباره‌ی چشم‌انداز فرصت‌های شغلی این رشته"، فصلنامه‌ی مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات ۱۲(۱).
- مهدی‌نژاد قوشچی، رحمان؛ پناه‌علی، امیر؛ عبدلی سلطان احمدی، جواد؛ محمودی، هیوا و اسدیپور، اسماعیل (۱۳۹۲). "بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های جستجوی شغلی به روش "کلوپ شغلی" بر اضطراب و درماندگی شغلی دانشجویان دانشکده‌ی علوم انسانی دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران"، فصلنامه‌ی مشاوره‌ی شغلی و سازمانی، ۵ (۱۴).
- ناخدا، مریم (۱۳۸۴). "بررسی عوامل فردی مؤثر بر کاربرد فناوری اطلاعات توسط کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه تهران"، مجله‌ی روانشناسی و علوم تربیتی، ۳۵(۱).

نیکنام، مهرداد؛ غفاری، سعید و نظری، زهره (۱۳۹۰). "ارزیابی نیروی انسانی کتابخانه‌ی ملی ایران در سال ۱۳۸۸"، فصلنامه‌ی کتاب، شماره‌ی ۸۵.

Colin, L. (2000). "The capabilities approach as a framework for labor market information on young people. In: Larsen C., W., Kipper, J., and Schmid, A. (eds)", *Regional Monitoring approaches for the Reduction and the Prevention of Youth Unemployment in Europe* (rainer hamp Verlag, Munchen), 152-159.

Combes, B. et al. (2011). Are you really ready? What the new graduates reveal about their first year in workplace. ALIA 5th New Librarians Symposium 2011. Perth, Australia, 16-18 September, 2011.

Ghante, P. B. (2011). "Skills for librarians in the age of knowledge", *Indian Streams Research Journal*, 1(1): 187-190.

Lutwama, E.; Kigongo-Bukenya, M.N. (2004). "A tracer study of the East African School F. Library and Information Science graduates 1995-1999 working in Uganda", *South African Journal of libraries and Information science*, 70(2): 99-109.

Mc Grath, Hannah, and Goulding Anne (1996). "Part of the job: violence in public libraries", *New Library World*. 97(1127): 4-13.

King, Donald W. (2010). "The future of academic librarians: A ten-year forecast of librarian supply and demand", *Library Assessment Conference*. Baltimore, Md. October 25-27.

Riley-Huff, D.A.; Rholes, J.M. (2011). "Librarians and technology skill acquisition: issues and perspectives", *Information Technology and Libraries*, 30(3): 129-140.

Shongwe, M.; Ocholla, d. (2011). "A tracer study of LIS graduates at the University of Zululand, 2000-2009", *Mousaion*, 29(2); 227-245.

Van House, Nancy A., Roderer, Nancy K., and Cooper, Michael D. (1983). "Librarians: A study of supply and demand: pioneering survey predicts market for the profession through 1990", *American Libraries*, June, 361-370.